

забезпечення суб'єкта навчання ефективною методикою пошуку необхідної інформації та її засвоєння. Такі посібники мають бути компактними, підготовані кваліфікованими авторами, і обов'язково регулярно оновлюватися та бути наявними у бібліотеках ВНЗ. Остання вимога загострює питання фінансового забезпечення самостійної праці суб'єктів навчання, оскільки перевидання посібників вимагає коштів, які, напевно, чи готові додатково витратити згадані суб'єкти, а тим більше не повинні витратити автори. Ігнорування цієї проблеми, відкладення вирішення цього питання взагалі може звести нанівець саму ідею ефективної самостійної праці, на яких би методологічних засадах вона не ґрунтувалася.

Харитоновна Олена Іванівна

*д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
зав. кафедрою права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ І НЕДОСТАТНЬОЇ ОРИГІНАЛЬНОСТІ ТВОРУ

Поміж актуальних проблем, які необхідно вирішити у процесі модернізації освітнього процесу в нашій державі, слід назвати науковий (академічний) плагіат, що є не лише етичною проблемою, але й порушенням прав інтелектуальної власності права добросовісних авторів.

Власне, у цій галузі виникає кілька загальних і специфічних галузевих проблем, поміж яких, на мою думку, найважливішими є загальні проблеми: 1) визначення сутності академічного плагіату; 2) розмежування плагіату та суміжних явищ (зокрема, «недостатньої оригінальності твору», а також специфічна галузева проблема юриспруденції: оцінка придатності загальних критеріїв оцінки академічного плагіату та оригінальності творів у галузі правових наук.

Загальні засади захисту авторських прав від плагіату визначено у Законі України «Про авторське право і суміжні права». У Законі закріплено визначення плагіату, передбачено способи захисту порушених майнових та немайнових прав, однак не виділено окремі види плагіату.

Відповідно до ч. 6 ст. 69 Закону «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. академічний плагіат – це оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження

та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання.

Визначення академічного плагіату в Законі «Про вищу освіту» за сутністю співпадає з визначенням плагіату, закріпленим у Законі України «Про авторське право і суміжні права». В обох випадках під плагіатом розуміються дії, які полягають у привласненні авторства на чужі результати інтелектуальної, творчої діяльності. Отже, характерними рисами академічного плагіату є: 1) наукова сфера; категорія об'єктів, права на які порушуються: наукові результати та опублікований текст; 3) суб'єкти, які вчиняють порушення: науково-педагогічні працівники; педагогічні працівники; наукові працівники; здобувачі освіти; 4) способи вчинення: привласнення авторства шляхом опублікування чужого наукового результату під власним іменем та шляхом відтворення опублікованого тексту без посилання на автора.

У кожному разі, незалежно від того, ким і яким чином буде здійснено академічний плагіат, визначальним моментом є привласнення авторства на наукові результати та текст.

У зв'язку з такою характеристикою сутності та ознак академічного плагіату постає проблема встановлення тієї обставини, чи достатньо захищені наукові ідеї. Побутує думка, що правова охорона надається саме на випадок порушення форми, у якій виражені наукові здобутки. Такий підхід ґрунтується на перенесенні у наукову сферу бачення сутності захисту від плагіату у галузі художньої творчості, де зовнішня форма, як правило, має вирішальне значення.

Проте, перенесення таких засад оцінки наявності плагіату неприйнятне для сфери наукової творчості, де саме ідея набуває вирішального значення. Тим більше, що редакція ч. 6 ст. 69 Закону «Про вищу освіту», котра визначає академічний плагіат як оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, дає підстави віднесення ідеї до об'єктів правового захисту: ми виходимо з того, що саме ідея є головним науковим результатом, котрий може бути виражений у різній формі фіксації.

Таким чином, пріоритетним об'єктом захисту від плагіату у сфері наукової діяльності є якраз наукова ідея. Разом із тим, об'єктом правового захисту є також текст. У останньому випадку ключовою ознакою плагіату є визнання тексту об'єктом права інтелектуальної власності. Так, згідно ст. 10 Закону «Про авторське право і суміжні права» не є об'єктами авторського права видані органами державної влади офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, постанови, судові рішення тощо) та офіційні переклади цих документів. Практично це означає, що не визнається академічним плагіатом запозичення, використання (і таким чином, фактично «привласнення»)

положень офіційних документів, зокрема, законодавчих актів, незалежно від того, як вони викладаються: дослівно чи у вільному викладі.

Разом із тим, дослівний виклад текстів законодавчих актів при існуючій концепції боротьби з академічним плагіатом створює іншу проблему, що пов'язана, як здається, з некоректним підходом до забезпечення оригінальності творів. Останній полягає в тому, що усі цитати, у тому числі з офіційних документів, автоматично зараховуються до «неоригінальних запозичень». Відтак природне для правознавця прагнення максимально точно відтворити положення, скажімо, законодавчого акту, аби використати його надалі як предмет наукового аналізу, аргумент у науковій дискусії тощо, автоматично створює для нього загрозу звинувачення у недостатній оригінальності твору. Прикладом виникнення такої колізії можуть бути і тези мого виступу: аби максимально точно встановити, що є академічний плагіат і чим він відрізняється від «неоригінального твору», я мала б процитувати (навести дослівно) положення нормативних актів, де містяться визначення плагіату, «неоригінальних творів» тощо і за допомогою порівняльного аналізу текстів аргументувати свою позицію. При цьому посилання на згадані акти може вберегти мене від звинувачень у академічному плагіаті. Проте, значна кількість процитованих, наведених дослівно положень нормативних актів створила б для мене іншу загрозу: звинувачення у недостатній оригінальності твору. Це змушує наводити дослівно текст законів у мінімально необхідній кількості випадків, що, як на мою думку, відображається на ґрунтовності порівняльного аналізу.

Очевидно, необхідно визнати, що в усіх випадках необхідності наукового аналізу текстів офіційних документів (юриспруденція, історія, філологія, політологія тощо) методика визначення оригінальності твору за допомогою комп'ютерного «механічного» підходу є неприйнятною, оскільки змушує авторів «переінакшувати» тексти офіційних документів на шкоду обґрунтованості і достовірності очікуваних результатів. Зазначене стосується також історіографії, огляду попередніх досліджень тощо, котрі, з одного боку, мають свідчити про ознайомлення наукового працівника чи здобувача освіти з науковими здобутками попередників, але з іншого, – знижують відсоток оригінального тексту твору.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що визначення на законодавчому рівні поняття та основних наслідків академічного плагіату є важливим кроком на шляху подолання цього негативного явища. Разом із тим, чимало питань ще потребують доопрацювання, без чого бажаного результату досягти буде надзвичайно важко.